

Toespraak in de Amsterdamse Studentenekkklesia op 2 januari 2011
door Kees Kok

Licht dat niet dooft

Voorlezing uit het verhaal over Jezus van Nazaret
Lukas 2:22-40

Toen volgens de Thora van Mozes
'de dagen van hun reiniging waren vervuld',
brachten zij hem naar het heilige Jeruzalem om hem te laten zien aan JHWH.
Zoals geschreven staat in de Thora van JHWH:
'Al wat mannelijk is en als eerste uitbreekt uit de schoot
zal "heilig voor JHWH" worden genoemd'
- en ook om, volgens het gezegde in de Thora van JHWH, te geven als gave
'een koppel tortelduiven of twee duivenjongen'.
En zie, er was een mens in Jeruzalem met de naam Simeon.
En deze mens was rechtvaardig en toegewijd,
hij verwachtte de vertroosting van Israël
en heilige geest was met hem.
Hij had door de heilige geest de voorzegging ontvangen
dat hij de dood niet zou zien
eer hij zou hebben gezien
de messias van JHWH.
Door de geest gedreven was hij naar het Heilige gekomen.
Toen de ouders de kleine jongen daar brachten, Jezus,
om met hem te doen naar de gewoonte van de thora,
ontving hij hem in zijn armen
en zegende God en sprak:

*Nu zult gij, heer en meester, uw dienstknecht vrij laten gaan
volgens uw groot woord, in vrede.
Want mijn ogen hebben uw bevrijding gezien
die gij bereid hebt voor het aangezicht van alle volkeren:
licht dat aan vreemde volkeren wordt geopenbaard
en dat uw volk Israël doet stralen.*

Zijn vader was daar, en zijn moeder -
zij stonden verbaasd
dat deze woorden over hem werden gesproken.
En Simeon zegende hen en sprak tot Marjam, zijn moeder:
Zie, deze hier is gesteld
tot ondergang en tot opstaan
van velen in Israël,
tot teken van tegenspraak
- een zwaard zal uw ziel doorklieven -
opdat de plannen
van vele harten openbaar zullen worden.
Ook Hanna was daar, een profetes,
dochter van Fanuël, uit de stam Aser.
Zij was heel ver op de weg van haar dagen.
Vanaf haar eerste geslachtsgemeenschap
had zij zeven jaren met haar man geleefd.
Zij was weduwe, vier en tachtig jaar ongeveer.

Zij was altijd in het Heilige,
zij diende, nacht en dag, in vasten en gebed.
Dit eigen uur trad zij naar voren
en dankte God en sprak over hem
tot allen die vol hoop uitzagen naar de vrijkoop van Jeruzalem.

En toen zij alles hadden volbracht
volgens de thora van JHWH,
keerden zij terug naar Galilea, naar hun stad Nazaret.
De kleine jongen groeide op
en werd vol kracht en wijsheid
en Gods genade was met hem.

Toespraak

1.

Het Hebreeuwse werkwoord kent geen verleden tijd en geen futurum. Het gaat in de bijbel niet om jaartallen, niet om chronologie, maar om wat 'geschiedt'. Wat geschiedt staat geschreven, niet als verleden tijd, maar als iets wat zich iedere dag opnieuw aan ons voltrekt, wat in ons vervuld wordt, hier en nu, in onze dagen. 'Geschreven staat dat uw messias komt.' Niet 'gekomen is', niet 'zal komen', maar 'komt'. Dat kan elke dag zijn, elk uur, elke seconde opnieuw. De messias, lezen we in de Talmoed, was er, samen met de Tora en de engelen, al voor de schepping van hemel en aarde, onder Gods troon. Hij heeft de wereld mee geschapen. En in ieder mens is messiaanse, bevrijdende kracht ingeschapen; de messias kan elk moment in hem opstaan om de strijd aan te gaan met het kwade. Heel de wereltijd is van begin tot eind, van scheppingsdag één tot aan het laatste van de dagen, het schouwtoneel waarop goed en kwaad, dood en leven elkaar naar het leven staan. Messiaanse mensen, in het groot en in het klein, brengen 'op vleugels van genezing' vrede en bevrijding. Het is altijd nu of nooit. De bijbel is het grote verhaal over al die messiaanse mensen en tijden en hun onderlinge zinsverband. Ook de verhalen over Jezus van Nazareth, de evangeliën, doen mee in dit grote zinsverband. Oude verhalen worden opgeroepen om met vereende krachten te getuigen, om hun licht te werpen op die ene, onvergetelijke mens, Jezus messias. Bij Mattheüs is dat licht geconcentreerd in de ster die de magiërs uit het Oosten naar Bethlehem gidst. Lukas roept in het begin van zijn evangelie een hele stoet getuigen op die samen de messiaanse highlights van Israëls geschiedenis vertegenwoordigen: Zacharja en Elisabeth, Josef en Maria, de herders, Simeon en Hanna, en natuurlijk Johannes de Doper. Over elk van die die figuren is veel te zeggen. Vandaag gaat onze aandacht uit naar Simeon en Hanna.

2.

Op het eerste, en tweede gezicht zijn het raadselachtige figuren. Ze komen alleen hier voor, heel even maar, de andere evangelisten noemen ze helemaal niet, er is verder geen enkele aanwijzing dat het om historische personen gaat. Ze zijn afkomstig uit het grote zinsverband van de Joodse Schrift. Op het tweede en derde gezicht, als we nog eens goed naar de tekst kijken en letten op de signalen die de context afgeeft, krijgen wij oog voor die herkomst, gaan ze tot ons spreken en worden ze veelzeggend. Eerst Simeon. In de dagen dat Lukas zijn evangelie schreef, na de val en bezetting van Jeruzalem, moeten veel joden hebben teruggedacht aan de laatste periode van hun onafhankelijkheid, vlak vóór de Romeinse bezetting, zo'n tweehonderd jaar eerder. Simon, of Simeon, de Makkabeeër, was een grote volksheld, bevrijder en vredestichter, een soort Vader des Vaderlands. In de boeken Makkabeeën en in de Wijsheid van Jezus Sirach – twee 'nakomertjes' die helaas niet in alle bijbels zijn opgenomen – wordt hij beschreven als een messiaanse figuur. Simon werd niet alleen door zijn eigen volk geëerd, maar ook hoog geprezen door de leiders van de omringende volkeren, zelfs door

de Romeinse wereldmacht. Geschreven staat dat hij duurzame vrede bracht over Israël en dat iedereen gelukkig was en onder zijn wijnstok en vijgeboom zat zonder dat iemand hen opschrikte. En niemand voerde meer oorlog met hen. Daarom besloten de joden en hun priesters dat deze Simon hun aanvoerder zou zijn en priester voor altijd *'totdat een ware profeet over hen zou opstaan'* (Makkabeeën 14, 1-15.41).

En nu, in deze rampzalige tijden van Israëls ondergang, voert Lukas deze Simon/Simeon, die laatste rechtvaardige en toegewijde leider van het volk ten tonele. Dwars door de tijden heen komt hij *'door de geest gedreven'* naar het heiligdom. *'Heilige geest was met hem,'* lezen we, en *'door de heilige geest had hij de voorzegging ontvangen dat hij de dood niet zou zien eer hij zou hebben gezien de messias van JHWH'*. Driemaal heilige, messiaanse geest, de geest die tijdloos is en van alle tijden. In Jezus is die ware profeet, die messias, opgestaan. Nu is Simeon eindelijk ontslagen van zijn leiderschap. *'Nu zult Gij, heer en meester, uw dienstknecht vrij laten gaan, in vrede. Want mijn ogen hebben uw bevrijding gezien':* Jezus, Jesjoea, *'God bevrijdt'*. En die bevrijding is niet alleen bestemd voor Israël, maar voor alle volkeren, *'licht aan vreemde volkeren geopenbaard'*, licht *'dat doet Israël stralen'*. Het licht is voor alle volkeren, ook de meest vreemde, en vervolgens straalt dat af op het eigen volk, Israël. Eigen volk laatst. Maar het zal in Israël ook verdeeldheid brengen: *'Een zwaard zal uw ziel doorklieven'*, zegt hij tegen Marjam, de moeder van Jezus. Want als Lukas dit schrijft, staan synagoge en ekklesia in de strijd om te overleven op Jeruzalems puinhopen, al dikwijls tegenover elkaar.

3.

En Hanna? Als we hier en nu in het leerhuis zouden zitten, dan zouden we de eerste hoofdstukken van het eerste boek Samuël erbij nemen. Ook die spelen zich, net als onze passage uit Lukas, helemaal af rond de tempel, en rond de onverwachte geboorte van een zoon: Samuël, de profeet. Zoals Simon staat aan het eind, zo staat Samuël helemaal aan het begin de geschiedenis van Israël als zelfstandige natie, nog voor het volk de koning had gekregen die het zo graag wilde: Saul en daarna David en al die anderen. Héél de duizendjarige geschiedenis van het koninkrijk Israël staat met Samuël in de profetische toonsoort. Hanna is de moeder van Samuël. Lukas noemt haar *'profetes'*, want uit haar is de profetie eens en voorgoed geboren, als een licht dat niet dooft. Ze is vier en tachtig jaar, lezen we, waarvan zeven jaar met haar man. Vier en tachtig is twaalf maal zeven jaar. Dat is geen historisch-chronologische notitie; dat zijn bijbelse getallen voor een overvolle, vervulde tijd. Ze woonde dag en nacht in het Godshuis, in vasten en gebed, net als Samuël, haar zoon. En nu, *'dit eigen uur'*, treedt zij naar voren, komt zij uit de schaduw van Israëls geschiedenis aan het licht, en spreekt over die pasgeborene tot *'allen die vol hoop uitzagen naar de vrijkoop van Jeruzalem.'* De geschiedenis begint opnieuw, de hoop op bevrijding wordt aangewakkerd. Lukas had Hanna, net als Zacharja en Maria, een lied kunnen laten zingen. Maar dat heeft ze al gedaan bij de geboorte van Samuël. Het lied van Hanna staat ook daar in het eerste boek Samuël (1 Samuël 2:1-10). En het lijkt als twee druppels water op het Magnificat, dat magnifieke lied van Marjam, Maria: over hongerigen die verzadigd worden en verzadigden die zich moeten verhuren om brood; over vernederden die worden verhoogd en op de stoelen van de hoge heren neergezet. En even verderop in zijn verhaal zegt Lukas hetzelfde gezegd over Jezus als over Samuël geschreven staat: *het kind groeide op en werd krachtig (...)* en het nam toe in wijsheid en grootheid en genade bij God en bij de mensen' (Lukas 2:40.52, vgl. 1 Samuël 2:26).

4.

Zo markeren twee sleutelfiguren uit Israëls verleden hier en nu, *'dit eigen uur'*, de altijd verwachte messias. De vrede die Simon de Makkabeeër ooit kortstondig, als in een mooie droom realiseerde, wordt nu verwacht van deze messias Jezus, zoals die nog veel langer geleden werd verwacht door Samuël. Altijd weer staan nieuwe profeten op en profetessen die tekeer gaan tegen de machthebbers en die pleiten voor het doen volgens de Tora, zoals Marjam, zoals Jezus.

Met de besnijdenis en de opdracht in de tempel, en bevestigd door het getuigenis van Simeon en Hanna, wordt Jezus ingelijfd in de geschiedenis, het grote messiaanse verhaal van Israël. Wat geschreven staat wordt in hem vervuld.

5.

En wij? Hebben wij een boodschap aan dat voor ons niet-joden zo vaak moeilijke verhaal? Waar horen wij bij?

'Minder overheid, meer economie, dat is mijn verhaal,' sprak onze nieuwe regeringsleider onlangs in een interview (*de Volkskrant*, 18.12.2010). 'Het verdienvermogen van Nederland versterken,' dat is zijn grote visioen: ieder voor zich en de economie voor ons allen. 'Wij willen deze samenleving terugveroveren op de hufters.' Daarmee bedoelt hij natuurlijk niet de grote graaiers die de economische crisis hebben veroorzaakt. En hij vervolgt: 'De helden moeten de ruimte krijgen. De helden zijn wij, wij allemaal die normaal ons leven leiden, gewoon ons geld verdienen, onze belasting betalen, onze kinderen goed opvoeden en een toekomst bieden.' Wie niet 'normaal' leeft, niet 'gewoon' geld verdient, geen belasting betaalt – werklozen, daklozen, zieken – is kennelijk geen held en kan zijn kinderen waarschijnlijk niet goed opvoeden en een toekomst bieden?' Ferme taal over keihard optreden en 'met wortel en tak uitroeien' doorspekt dit vlied dunne verhaal, zonder verleden, zonder uitzicht, zonder visioen. Geen licht, geen vredeboodschap voor vreemde volkeren, geen verlichting voor vreemdelingen in ons midden. 'Hoe definieert u als leider de cultuur van uw kabinet?', vraagt de interviewer. 'Light touch. Ontspannen en stevig.' *Light touch*. Zo licht als een veertje, weinig inspirerend, zonder 'heilige geest.

Willen wij bij zo'n verhaal horen? Of toch liever bij dat oud-nieuwe, 'joods-christelijke' verhaal, waar wij als kinderen in meegenomen zijn, of dat we misschien pas onlangs, bij geruchte hebben vernomen. Wij luisteren ernaar in de diepe nacht, de ijzige kou van deze wereld. Het vertelt ons van een licht dat niet dooft, over herders, engelen, vrede, een ster, en over een lange stoet, een optocht tegen kindermoord en kindermisbruik – die nog steeds overal en nergens voortduren. Een sterk verhaal. Talloze mensen hebben erin geloofd, hun hoop erin geïnvesteerd'. Ze zijn gestorven zoals mensen sterven. Zonder de bevrijding te zien. Simon de Makkabeeër en moeder Hanna hebben hem gezien. Even, maar zo zeker als een pasgeboren kind. Ook zij zijn gestorven, maar in dat oudnieuwe verhaal blijven zij meedoen. Wij ook? Zo moge het zijn.